

Plani për parandalimin dhe gjenerimit të
mbetjeve i
Republikës së Maqedonisë së Veriut
(2022 – 2027)

Shkup, 2022

Parathënie e ministrit

Ky është plani i parë për parandalimin e mbeturinave në Republikën e Maqedonisë së Veriut, i cili demonstron, në nivel nacional, përkushtimin e vendit për të reduktuar, vit pas viti, sasinë e mbeturinave që krijojmë. Ky plan i referohet periudhës 2022-2027.

Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut njeh krijimin e panevojshëm të mbeturinave gjatë konsumit të përditshëm të produkteve, si dhe kostot financiare, mjedisore dhe sociale të krijimit të mbeturinave të panevojshme dhe nevojën për menaxhim të duhur të burimeve tona të kufizuara. Kjo është e rëndësishme, me qëllim për të përmirësuar cilësinë e jetës së qytetarëve tanë dhe për të siguruar një të ardhme të qëndrueshme për brezat e ardhshëm.

Fokusi ynë fillestar do të jetë i vendosur në preventimin - parandalimin e krijimit të mbetjeve. Mbi këtë bazë do të planifikohen planet e ardhshme, të cilat do të synojnë parandalimin e krijimit të mbetjeve nga lloje të veçanta të materialeve, energjisë dhe ujit.

Zbatimi i suksesshëm i Planit varet nëse do të mbulohen më shumë sektorë dhe aktivitete, si dhe synon që Plani të jetë një katalizator për zhvillimin e partneriteteve të reja, inovative ndërmjet sektorëve të ndryshëm që do t'i kushtohen parandalimit të gjenerimit të mbetjeve. Prandaj, dua të falënderoj sinqerisht të gjithë ata që kontribuan me rekomandimet dhe mendimet fillestare të të cilëve na ndihmuan në zhvillimin e këtij dokumenti të rëndësishëm.

Së fundi, nëse keni ndonjë ide, ju ose organizata që përfaqësoni, ju ftojme të përfshihen në zhvillimin dhe zbatimin e Planit kombëtar për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve dhe ju lutemi të na kontaktoni.

Naser Nuredini,
Ministër i Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapsinor
Shtator viti 2022

Në bazë të nenit 25 nga Ligji për menaxhimin e mbeturinave ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 206/2022) Ministri i Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor, miratoi Planin për parandalimin e krijimit të mbeturinave.

Plani për parandalimin dhe gjenerimit të mbetjeve i Republikës së Maqedonisë së Veriut 2022-2027

Përmbledhja ekzekutive

Plani Nacional për parandalimin dhe krijimit e mbeturinave në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2022 - 2027 parasheh një sërë aktivitetesh rregullatore, politike dhe praktike, qëllimi i të cilave është të zvogëlojë ndjeshëm sasinë e mbeturinave që prodhojmë si shoqëri. Serioziteti i sfidës me të cilën përballemi kërkon që ne të gjithë të kemi rol në këtë proces, dhe kjo vlen si për sektorin publik ashtu edhe për atë privat, institucionet arsimore dhe amviset.

Ky dokument prezanton kontekstin, pse zakonet dhe veprimet duhet të ndryshojnë, dhe përmban një sërë shembujsh dhe masash praktike më të mira nga të cilat do të përfitojnë palët kryesore të interesuara, në mënyrë që të mund të fokusohemi në mënyrën se si të kemi një ndikim real në reduktimin e sasive të mbetjeve që prodhojmë si shoqëri dhe në këtë mënyrë të forcojmë ekonominë kombëtare, duke mbrojtur mjedisin jetësor - në kuadrin lokal dhe global. Për më tepër, Plani përfshin politika të reja kombëtare për menaxhimin e mbetjeve përmes të cilave të gjitha këto angazhime do të përkthehen në veprim.

Në pjesën e parë, si hyrje në këtë Plan, jepen parimet bazë mbi të cilat bazohet krijimi i këtij dokumenti ndërsa në pjesën e dytë, paraqitet vizioni dhe qëllimet e Planit. Në pjesën e tretë jepen praktikatat më të mira për parandalimin e mbetjeve dhe në pjesën e fundit, pjesa e katërt, shtjellohen politikatat e menaxhimit të mbetjeve.

PËRMBAJTJA

1. Hyrje **Error! Bookmark not defined.**
 2. Vizioni dhe objektivat e Planit të Parandalimit të Mbetjeve
Error! Bookmark not defined.
 3. Praktikat më të mira në parandalimin e mbetjeve **Error!
Bookmark not defined.**
 4. Politikat e menaxhimit të mbetjeve **Error! Bookmark not
defined.**
 5. Përmbledhje dhe përfundime **Error! Bookmark not defined.**
 6. Dispozitat përfundimtare **Error! Bookmark not defined.**
- Shtojcat **Error! Bookmark not defined.**
- Shtojca A – Detyrimet sipas Direktivës Kornizë të Rishikuar të Mbetjeve **Error! Bookmark not defined.**
- Shtojca B – Fushëveprimi dhe përkufizimet **Error! Bookmark not defined.**
- SHTOJCA C: Matja e progresit – treguesit dhe objektivat **Error! Bookmark not defined.**

1. Hyrje

Direktiva Kornizë e Mbetjeve (2008/98/KE) kërkon që shtetet anëtare të BE-së të miratojnë Program për Parandalimin e Mbetjeve (shih Shtojcën A), është pikënisja për këtë është sigurisht miratimi i një Plani gjithëpërfshirës dhe koherent. Objektivi i përgjithshëm i Planit të parë të Republikës së Maqedonisë së Veriut për parandalimin e gjenerimit të mbeturinave është zbatimi i plotë i politikave të BE-së dhe kornizës ligjore vendore lidhur me menaxhimin e mbeturinave dhe efikasitetin e burimeve, me fokus të qartë në thyerjen e lidhjes ndërmjet rritjes ekonomike dhe ndikim negativ në mjedis jetësor.

Pika e fillimit të planit është një vizion shumë i qartë dhe i thjeshtë, përveç të cilit përcaktohen synime të qarta dhe të matshme, qëllimi i të cilit është realizimi i përfitimeve afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata për mjedisin tonë jetësor për jetën tonë dhe ekonomisë. Nëpërmjet përmbledhjen të re të politikave kombëtare për parandalimin e mbetjeve, synohet të arrihet një qasje e koordinuar kombëtare përmes krijimit të politikave dhe objektivave, programeve të punës dhe partneriteteve të reja ndërsektoriale.

- Iniciativat e përfshira në Plan synojnë:
- Zbatimi i hierarkisë së mbetjeve të BE-së;
- Zbatimi i parimeve të mbetjeve zero dhe ekonomisë rrethore;
- Zbatimi i qasjes së Përgjegjësisë së Zgjeruar të Prodhuesit (PZP) aty ku është e përshtatshme;
- Zbatimi i një qasjeje konstante të efikasitetit të burimeve gjatë gjithë procesit;
- Motivimi dhe inkurajimi i palëve të interesuara për t'u angazhuar dhe aplikuar më shumë hapa dhe procedura për efikasitetin e burimeve.

(Përkufizimet kryesore janë përfshirë si Shtojca B)

Duhet mbajtur mend se parandalimi i mbetjeve është vetëm një fazë e procesit të menaxhimit të mbetjeve. Në bazë të kësaj, Plani duhet të lexohet në kombinim me Planin për Menaxhimin e Mbeturinave të Republikës së Maqedonisë së Veriut 2022 – 2031, i cili do të mundësojë që parandalimi i gjenerimit të mbeturinave të vendoset në kontekstin e një perspektive më të gjerë të menaxhimit të mbeturinave. Pika fillestare e këtij Plani ishte takimi i zhvilluar konsultativ i Grupit të Punës për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve (organizuar nga ana e MMJPH në kuadër të projekti të zbatuar të binjakëzimit), ku bëjnë pjesë përfaqësues nga të gjithë sektorët përkatës. komuniteti i biznesit, komuniteti shkencor dhe sektori civil. Ky dokument është një pasqyrim i angazhimeve të tyre të përbashkëta. Grupi do të vazhdojë të luajë një rol të rëndësishëm në procesin e zbatimit dhe rishikimit të planit, si dhe monitorimin e ecurisë dhe ndikimit të aktiviteteve që do të zbatohen. Angazhimi i vazhdueshëm i palëve të interesuara tashmë ka rezultuar në një punëtori të veçantë ku është shqyrtuar përmbajtja e planit, si dhe një konferencë e madhe ndërkombëtare e mbajtur në Shkup ku morën pjesë 183 pjesëmarrës ku u prezantua draft Plani..

Së fundi, për të siguruar një angazhim për zbatimin e qëndrueshëm të planit, do të përfshihen një sërë politikash të reja qeveritare për parandalimin e mbetjeve së bashku me veprimet e propozuara nëpër sektorë..

Ndërtimi i një ekonomie për efikasitetin e burimeve

Burimet natyrore të Tokës (uji, toka, metalet, mineralet, lëndët djegëse dhe biodiversiteti) janë ato që na ofrojnë ushqim dhe energji, si dhe të gjithë mbrojtjen, produktet dhe shërbimet që na nevojiten për të jetuar një jetë të shëndetshme dhe produktive. Megjithatë, me një popullsi në rritje, si dhe kërkesë në rritje për këto produkte dhe shërbime, planeti ynë po vihet nën presion në rritje. Vlerësohet se në 20 vitet e ardhshme, bota do të ketë nevojë për 50% më shumë ushqim dhe 45% më shumë energji në krahasim me sot. Për të përballuar kërkesën në rritje, burimet tona natyrore e të kufizuara do të përdoren gjithnjë e më shpejt. Ndikimet dhe efektet e ardhshme të këtij mbikonsumimi vështirë se mund të shprehen në mënyrë cilësore, por mungesat e lëndëve të para, energjisë, ushqimit dhe ujit do të jenë të pashmangshme nëse nuk zbatohet ndryshime urgjente dhe drastike në mënyrën se si jetojmë dhe shpenzojmë si shoqëri.

Zhvendosja kryesore që do të ndihmonte në ndryshimin e gjërave është krijimi i një shoqërie dhe ekonomie me efikasitet të burimeve. Kjo do të thotë se ne duhet të gjejmë mënyra që brezat e tanishëm të përparojnë dhe të zhvillohen, duke garantuar dhe siguruar në të njëjtën kohë të ardhmen e brezave që vijnë pas nesh. Do të jetë një sfidë e vërtetë dhe një detyrë komplekse se si të arrihen të gjitha këto, por mund të përmbliken si më poshtë:

- Parandalimi i konsumit të panevojshëm dhe joefikas të materialeve;
- Projektimi i produkteve në një mënyrë që do të rezultonte në një sasi minimale mbetjesh;
- Përpunimi i mbetjeve të rrymave të veçanta të mbetjeve;
- Ripërdorimi i artikujve dhe materialeve të përdorura.

Qasje të tilla do të duhet të mbështeten nga një kuadër ligjor efikas dhe efektiv, si dhe nga programe gjithëpërfshirëse edukimi dhe informacioni për të udhëhequr dhe mbështetur ndryshimet e sjelljes të nevojshme për të realizuar qëllimet tona. Plani i parandalimit të mbetjeve ofron gjithashtu një sfidë për marrëdhënien ekzistuese midis rritjes ekonomike dhe dëmit mjedisor që krijohet, pasi ka shumë mundësi ekonomike që do të lindin nga këto qasje të reja. Për më tepër, ka mundësi që komuniteti i biznesit të zvogëlojë kostot e tyre operative edhe këtu, pasi ato përmirësojnë efikasitetin e burimeve dhe zvogëlojnë sasinë e mbeturinave me të cilat duhet të merren. Parandalimi i gjenerimit të mbetjeve ofron një mundësi të thjeshtë që të gjithë të përfitojnë.

- Çelësi i suksesit të Planit për Parandalimin të Mbetjeve është një kalim gradual nga modeli aktual ekonomik "linear" i krijimit, përdorimit dhe asgjësimit të produkteve të përdorura, në një model të ekonomisë rrethore. E thënë thjesht, ekonomia rrethore është një alternativë ndaj ekonomisë tradicionale lineare (bëj, përdor, menjano) në të cilën ne i mbajmë burimet dhe i përdorim ato për aq kohë sa të jetë e mundur, marrim maksimumin prej tyre gjatë përdorimit të tyre, pastaj përpunojmë dhe rivendosim produktet dhe materialet e fundit të ciklit të tyre jetësor. Aktivitetet tona ekonomike duhet të zhvillohen brenda kornizës së kufizuar të ofruar nga mjedisi ynë dhe me mbështetjen e komunitetit tonë. Edhe pse ky ndryshim do të kërkojë angazhim dhe aktivitete afatgjatë, ai do të sjellë rritje të konkurrencës dhe mundësi të reja për rritje ekonomike, të cilat do të arrihen nëpërmjet:
- Kursimet e kostos nga përmirësimi i efikasitetit dhe parandalimi i gjenerimit të mbetjeve;

- menaxhim më i mirë i burimeve të kufizuara;
- komercializimi i inovacioneve nga iniciativat ekzistuese dhe të reja të biznesit;
- hapja e vendeve të reja të punës në sektorë të ndryshëm.

Diagrami i paraqitur më poshtë ndihmon për të shpjeguar më tej ekonominë rrethore:

Figura 1.: Diagrami i ekonomisë rrethore

Term tjetër që lidhet me ekonominë rrethore është "mbetje zero", e cila është sa pragmatike dhe vizionare në qasjen e saj, ndërsa materialet e krijuara janë, sa më shumë që të jetë e mundur, të gatshme për ripërdorim dhe riciklim, duke reduktuar në këtë mënyrë mbetjet e mbetura në minimum. Zero Waste Europe e përcakton këtë si:

„... qëllim i cili është sa pragmatik dhe vizionar, për t'i udhëhequr njerëzit të ndjekin ciklet e qëndrueshme të natyrës, ku të gjitha materialet e hedhura janë në të vërtetë burime që pjesa tjetër mund t'i përdorë. "Zero mbetje" nënkupton projektimin dhe menaxhimin e produkteve dhe proceseve me synimin për të reduktuar vëllimin dhe toksicitetin e mbetjeve dhe materialeve, për të ruajtur dhe rikuperuar të gjitha burimet, dhe jo për t'i djegur apo groposur ato. Zbatimi i "Zero mbetje" në fakt do të eliminojë të gjitha mbetjet që mund të përfundojnë në tokë, ujë apo ajër, të cilat mund të jenë një kërcënim për shëndetin e njerëzve, kafshëve apo planetit Tokë. “

Në gjuhën e parandalimit të mbetjeve, termat e ndërlidhura "Zero Waste" dhe "Circular Economy" ndajnë një bazë të përbashkët në hierarkinë e mbetjeve, pasi të dyja përpiqen të zvogëlojnë shtrirjen e asaj që në gjuhën e komunitetit

quhet mbetjet e mbetura "Zero Waste". të cilën ndjekësit e parimeve të "Ekonomisë

Rrethore” e quajnë “rrjedhje”.

Figura 2. Hierarkia e mbetjeve

Parandalimi i mbetjeve është në krye të Hierarkisë së Mbetjeve siç shihet në figurën e mësipërme. Prej këtu, Plani fokusohet në aktivitetet që ndërmerren përpara se diçka të bëhet mbeturinë, duke reduktuar në këtë mënyrë sasinë e mbetjeve të gjeneruara, nëpërmjet përdorimit të zgjatur të një produkti të caktuar, përmes dizajnit inovativ, riparimit dhe ripërdorimit.

Shembuj të praktikave të tilla janë:

- Projektimi i produkteve në një mënyrë që do të rezultonte në një sasi minimale mbetjesh, duke reduktuar mbetjet e materialeve tekstile, si dhe duke përmirësuar dizajnin e paketimit, por edhe duke ndryshuar praktikat e biznesit për të krijuar më pak mbetje gjatë prodhimit dhe shitjes.
- Përmirësimi i dizajnit të produktit për të zgjeruar përdorimin e produkteve dhe përbërësve të tyre, si dhe masat që mundësojnë riparimin, riprodhimin, përdorimin ose riciklimin e produktit.
- Zhvillimi i modeleve të reja, inovative të biznesit si sistemet e rikthimit, marrja me qira e produkteve dhe pajisjeve dhe përgjegjësia e prodhuesit.

Qëllimi i këtij plani është të reduktojë efektet e dëmshme të mbetjeve si në mjedisin jetësor ashtu edhe në shëndetin e njeriut, për shembull duke reduktuar sasinë e përbërësve të dëmshëm të përdorur në proceset e prodhimit.

Politikat e reja kombëtare që do të rezultojnë nga zbatimi i këtij plani do të konfirmojnë dhe pasqyrojnë ndërvarësinë e ekonomisë, mirëqenies njerëzore dhe burimeve të kufizuara natyrore dhe do të nënkuptojnë fillimin e heqjes së pengesave operationale dhe ligjore për zbatimin e përmirësimit të efikasitetit të burimeve dhe parandalimin e krijimit të mbetjeve. Krijimi i një sistemi të ri që është në gjendje të nxjerrë vlerë më të madhe nga menaxhimi i përmirësuar i materialeve dhe produkteve, i cili gjithashtu mund të sjellë rritje ekonomike nga gjenerimi i mbetjeve, ka potencial të rëndësishëm për arritjen e njëkohshme të përfitimeve

mjedisore, sociale dhe ekonomike.

Plani i Parandalimit të Mbetjeve është hapi ynë i parë i madh drejt këtij qëllimi thelbësor. Së bashku ne mund të bëjmë një ndryshim të rëndësishëm dhe të bëjmë një hap përpara në uljen e ritmit dhe shkallës me të cilën po shterojmë burimet natyrore të Tokës. Këtë ua kemi borxh brezave të ardhshëm.

Pse duhet të veprojmë?

Menaxhimi efektiv i mbeturinave në Maqedoninë e Veriut është në fazë të hershme të zhvillimit dhe ka shumë sfida përpara në këtë rrugë.

Enti Shtetëror i Statistikave publikon statistika për mbeturinat komunale. Të dhënat më të fundit janë për vitin 2020. Sipas të dhënave të Entit Shtetëror të Statistikave, sasia e përgjithshme e mbeturinave komunale të grumbulluara në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2020 është 630.086 tonë. Krahasuar me vitin 2019, sasia totale e mbeturinave komunale të grumbulluara në vitin 2020 shënoi një rënie prej 0.4%. Sasia e përgjithshme e mbeturinave komunale të krijuara në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2020 është 913.033 tonë. Sasia vjetore e mbetjeve komunale të gjeneruara për banor në vitin 2020 është 452 kg për banor, që është 1.0% më pak se e njëjta sasi në vitin 2019.

Vetëm një sasi e vogël e këtyre mbetjeve riciklohet aktualisht. Direktiva kornizë për mbeturinat përcakton qëllimin e riciklimit 50% të mbetjeve komunale, dhe Plani i ri i Menaxhimit të Mbetjeve 2022-2031 bazohet në këtë duke vendosur synime specifike për Maqedoninë e Veriut.

Mbledhja dhe menjanimi i mbetjeve të ngurta është përgjegjësi e komunave individuale, dhe asgjësimi i mbetjeve zakonisht bëhet në nivel lokal, duke depozituar - vendosur mbeturinat në ose mbi tokë, pa ndonjë kontroll të veçantë. Deponia e Drislës, e cila i shërben rajonit të Shkupit, është e vetmja në vend që menaxhohet relativisht mirë. Në deponitë komunale (deponitë jo standarde) në zonat rurale, mbetjet thjesht hidhen nga kompanitë e shërbimeve publike (NKP), të cilat e bëjnë këtë në emër të komunave të tyre themeluese. NKP-të paguajnë tarifë nga qytetarët dhe personat juridik për këtë shërbim, por shuma e kësaj tarife nuk është e mjaftueshme për të mbuluar kostot aktuale të funksionimit për menaxhimin e mbetjeve. Tarifa kryesore mbulon kostot e grumbullimit dhe transportit dhe kohë pas kohe mbulon koston e ujit për shuarjen e zjarreve në deponitë jo standarde që shpërthejnë spontanisht.

Në shtojcë të kësaj,

- Përpunimi dhe riciklimi i mbetjeve komunale janë shumë të kufizuara dhe pa një qasje të organizuar; grumbullimi i materialeve që mund të riciklohen si letra, plastika, bateritë etj. kryesisht nga sektori informal. Të njëjtin trajtim ua dorëzojnë kompanive private të licencuara.
- Kompostimi dhe tretja anaerobe e mbetjeve të biodegradueshme përgjithësisht nuk praktikohen në vend.
- Nuk ka sistem të organizuar për grumbullimin, riciklimin dhe menjanimin e mbetjeve inerte.
- Mungon gjithashtu një sistem për grumbullimin e mbetjeve bujqësore dhe blegtorale.
- Ekzistojnë vetëm sisteme të kufizuara grumbullimi për mbetjet e baterive, pajisjeve elektrike dhe elektronike, gomave dhe vajrave të mbeturinave.

Si shtet, duhet të përmirësojmë menaxhimin e mbetjeve që mbledhim. Duhet të jemi të vetëdijshëm edhe për dëmin e madh mjedisor të shkaktuar nga mbetjet që nuk regjistrohen. Kjo përfshin mbeturinat e hedhura në rrugë dhe në natyrë, si dhe ndotjen e lumenjve, liqeneve dhe ajrit tanë. E gjithë kjo ndikon në shëndetin tonë dhe biodiversitetin lokal dhe kontribuon në sfidën globale të ndryshimeve klimatike.

Ndikimet të shumëfishta ne vetvete janë të mjaftueshme për të na detyruar të veprojmë, por siç u tha tashmë, nëse shkojmë drejt një qasjeje më rrethore do të ketë shumë përfitime për ekonominë, me një fokus të qartë në parandalimin e mbetjeve dhe përfundimisht drejt mbetjeve zero.

Nga pikëpamja financiare, bizneset do të përfitojnë nga efikasiteti më i madh i burimeve. Rrjedhimisht, pushtetet vendore do të kenë kosto më të ulëta për shkak të sasisë më të ulët të mbetjeve për të mbledhur dhe menaxhuar. Amviset do të ulin kostot që lidhen me zëvendësimin e kontejnerëve të konsumuar ose kursimin nga asgjësimi i mbetjeve ushqimore.

Ka gjithashtu shumë mundësi për inovacion. Për shembull, disa veprime për të parandaluar gjenerimin dhe ripërdorimin e mbetjeve do të kërkojnë krijimin e praktikave dhe teknologjive të reja, të cilat, nga ana tjetër, do të krijojnë mundësi të reja tregu, vende të reja pune dhe rritje ekonomike.

Megjithatë, ka edhe përfitime më të mëdha sociale, si përvetësimi i aftësive të reja për të zotëruar mënyra të reja të punës, për të cilat kemi shkruar tashmë. Produktet duhet të zgjasin më shumë dhe konsumatorët do të kenë më shumë zgjedhje për mënyrën e blerjes dhe përdorimit të pajisjeve të caktuara shtëpiake, siç është mundësia e marrjes me qira të tyre.

Dhe së fundi, parandalimi i mbetjeve ka efekte të rëndësishme dhe pozitive në mjedisin jetësor, duke përfshirë reduktimin e emetimeve të serave (një shtytës kryesor i ndryshimeve klimatike), zvogëlimin e nxjerrjes së lëndëve të para dhe gjenerimit të mbetjeve dhe reduktimin e përdorimit të materialeve të mbeturinave.

Duke marrë parasysh ndikimet dhe përfitimet e mësipërme, është e vështirë të gesh argumente kundër nevojës për ndryshime të mëdha dhe të menjëhershme. Ne duhet të ndryshojmë situatën aktuale duke vendosur synime dhe masa të qarta.

1. Vizioni dhe objektivat e Planit të Parandalimit të Mbetjeve

Si pikënisje e Planit të parë të Parandalimit të Mbetjeve, ne zhvilluam një deklaratë të qartë dhe të thjeshtë për vizionin:

„ Më mirë të parandalosh sesa të kurosh “

Bazuar në këtë, objektivi i Planit është:

- Reduktimi i konsumit të materialeve, ujit dhe energjisë, të cilat shkaktojnë krijimin e sasive më të mëdha të mbetjeve, duke ndryshuar zakonet dhe sjelljen e subjekteve afariste, familjeve dhe sektorit publik;
- Zhvillimi i sistemeve për grumbullimin dhe riciklimin, në të cilat përcaktohet

vlera e materialeve të grumbulluara dhe ato mund të përpunohen sërish gjatë aktiviteteve ekonomike lokale;

- Reduktimi i sasisë së mbetjeve të mbetura që duhet të depozitohen, nëpërmjet largimit të materialeve të riciklueshme dhe mbetjeve organike nga mbetjet totale;
- Renditja e mbetjeve të mbetura për të nxjerrë materiale shtesë që mund të riciklohen ende;
- Rritja e konkurrencës dhe reduktimi i kostove të biznesit përmes zbatimit të programeve që stimulojnë efikasitetin e burimeve dhe krijojnë një "ekonomi më rrethore";
- Mbështetja e zhvillimit të qëndrueshëm dhe punësimit në ekonominë "e gjelbër", duke përfshirë krijimin e vendeve të reja të punës në aktivitetet e ripërdorimit, riciklimit dhe prodhimit;
- Reduktimi i prodhimit të mbetjeve të rrezikshme duke zhvilluar praktika industriale dhe tregtare më efikase së bashku me përdorimin e alternativave më të sigurta, të cilat janë më pak të dëmshme për mjedisin;
- Reduktimin dhe menaxhimin e sasisë së substancave të rrezikshme në produkte duke zhvilluar praktika të reja biznesi dhe nëpërmjet rregullimit më efikas dhe efektiv;
- Informimi dhe ndikimi në vendimmarrjen e bazuar në prova nëpërmjet mbledhjes, përpunimit dhe publikimit të të dhënave me cilësi të lartë për të gjitha aspektet e menaxhimit dhe parandalimit të mbetjeve;
- Rritja e ndërgjegjësimit për rëndësinë e parandalimit të gjenerimit të mbetjeve tek qytetarët, bizneset dhe sektori publik për të sjellë ndryshime pozitive në sjellje.

Plani përmban masa dhe qasje të reja, të tilla si të menduarit e ciklit jetësor të produktit, ekonomia rrethore dhe Zero Waste, për të stimuluar një ndryshim thelbësor në dizajnin e produktit për të zvogëluar konsumin e burimeve dhe për të menduar për ndikimin që nga fillimi në mjedisin e produkteve në të gjitha fazat e jetës së tyre, që nga krijimi, shpërndarja, përdorimi, përdorimi dhe asgjësimi i tyre. Kjo qasje përsoset më tej përmes masave të Përgjegjësisë së Zgjeruar të Prodhuesit (PZP) e cila inkurajon prodhuesit të mendojnë për ciklin jetësor të produkteve tashmë në fazën e projektimit të tyre, duke zgjeruar përgjegjësinë e tyre për produktet që ata krijojnë, duke përfshirë fazën e përfundimit të jetës.

1. Praktikrat më të mira në parandalimin e mbetjeve

Programet e BE-së për parandalimin e mbetjeve kanë rezultuar, me kalimin e kohës, në një ndryshim në sjelljen e shumë qytetarëve, në mënyrë që në vend që t'i hedhin mobiljet ose pajisjet elektrike që nuk duan t'i përdorin, ato i çojnë në qendrat e grumbullimit për ripërdorim, të cilat janë. gjenden shpesh në qendrat komunitare lokale. Të gjitha produktet, të cilat variojnë nga biçikleta, krevate, soba, tavolina, gardëroba dhe lavatriçe, riparohen dhe kthehen në gjendje të përdorshme, në varësi të gjendjes, dhe më pas shiten ose u kalojnë të tjerëve. Nuk është e pazakontë që artikuj të tillë të përdoren në programe për të ndihmuar të papunët ose kategoritë e pafavorizuara sociale. Në këtë mënyrë, cikli i jetës së produkteve në fakt zgjatet duke reduktuar kërkesën për artikuj të rinj; kjo është një qasje kyçe kur bëhet fjalë për parandalimin e mbetjeve.

Organet e qeverisjes qendrore dhe qeverisjes lokale janë zakonisht ato që promovojnë sektorët e riciklimit dhe ripërdorimit për të realizuar qëllimet e parandalimit të mbetjeve. Qeveritë i aplikojnë politika të prokurimit të gjelbër, të cilat mandatojnë që një pjesë e materialeve të ricikluara të përfshihen në produkte dhe në kontratat e prokurimit të sektorit publik, gjë që do të rriste kërkesën për materiale të ricikluara. Është gjithashtu e zakonshme që qeveritë të prezantojnë iniciativa për parandalimin e mbetjeve, të tilla si tarifimi i qeseve plastike, të cilat do të reduktonin ndjeshëm përdorimin e vetëm të qeseve plastike, ndërkohë që promovonin përdorimin e qeseve të blerjeve të ripërdorshme, si dhe aktivitete dhe fushata më të gjera për të parandaluar krijimin e mbeturinave.

Komunat, përmes veprimeve për reduktimin e gjenerimit të mbetjeve dhe përmes programeve për të qenë në përputhje me politikat e BE-së, zakonisht sigurojnë grumbullimin dhe trajtimin e veçantë të materialeve të riciklueshme nga mbetjet, mbetjet organike dhe ushqimore për të siguruar një nivel të lartë riciklimi dhe për të reduktuar ndikimet e padëshiruara të mbetjeve të grumbulluara në mjedisit dhe shëndetit të njeriut.

Së fundi, industria po përdor gjithnjë e më shumë iniciativa për parandalimin e mbetjeve, si simbioza industriale – bashkimi i dy ose më shumë kompanive ku mbetjet nga njëra bëhen lëndë e parë për tjetrën – për të siguruar që prodhimi i mbetur të kthehet në prodhim dhe të mos hidhet. Në këtë mënyrë, kompanitë përfitojnë nga kostot e reduktuara për lëndët e para dhe depozitimin e mbetjeve, ndërkohë që gjenerojnë të ardhura për pjesën tjetër të prodhimit të tyre.

Gjatë zhvillimit të planit të parandalimit të mbetjeve, ne kemi marrë parasysh shembuj specifikë nga praktikat më të mira evropiane. Kjo përfshin:

Parandalimi:

- Fushata edukative për parandalimin e krijimit të mbetjeve (për shembull, në lidhje me sendet e disponueshme që hidhen): mund të jenë iniciativa të kafeneve, restoranteve, bareve, etj., ku shishet e qelqit të ujit mund të rimbushen me pak ose pa kompensim. ;
- Informimi i konsumatorëve për mënyrat për të reduktuar gjenerimin e mbetjeve (për shembull, mbetjet ushqimore);
- Mbështetja e pikave të grumbullimit ku artikujt riparohen për ripërdorim;
- Promovimi i përdorimit të artikujve të ripërdorshëm (p.sh. takëm) në ngjarje publike dhe përdorimi i një sistemi depozitimi për shishet duke dhënë një kompensim të vogël financiar për to nëse përdoren më shumë se një herë (për të reduktuar mbetjet);
- Subvencionimi i iniciativave të anëtarëve të familjes, si p.sh. kompostimi në shtëpi, ose përdorimi i pelenave të ripërdorshme;
- Blerjet e gjelbra për të reduktuar shitjen e produkteve njëpërdorimshe ku ka mundësi për ripërdorim, për rritjen e përbërjes së materialeve të ricikluara në produkte dhe përzgjedhjen e artikujve me jetëgjatësi/ose servisimin e tyre;
- Puna me subjektet e biznesit për të ridizajnuar paketimin/produktet që përfundojnë në mënyrë rutinore si mbetje të mbetura; dhe
- Sistemet e pagesave bazuar në sasinë e mbeturinave të hedhura (Pay As You Throw - PAYT);

Përgatitja për ripërdorim:

- Mbështetje për përgatitjen për ripërdorimin e tekstileve, mbeturinave të pajisjeve elektrike dhe elektronike dhe mobiljeve nëpërmjet përcaktimit të pjesëve në qendrat e riciklimit ku do të kryheshin punimet e riparimit dhe duke mundësuar ripërdorimin e produkteve;
- Përfshirjen e popullatës në organizata që promovojnë aktivitetet e ripërdorimit.

Riciklimi / Kompostimi:

- Komunikimi/fushata për të rritur ndërgjegjësimin për disponueshmërinë dhe përdorimin e shërbimeve të tilla, si dhe për rezultatet dhe përfitimet e përdorimit të tillë;
 - Reduktimi i sasisë së mbetjeve të mbetura që duhet të depozitohen;
 - Rritja e mundësive për riciklim;
 - Prioriteti i grumbullimit të veçantë, për të reduktuar ndotjen e mbetjeve të mbetura;
 - Sigurimi i qendrave të riciklimit me staf të mirë dhe të mirëorganizuar;
 - Renditja e mbetjeve të përziera për të gjetur të gjitha materialet e riciklueshme që nuk janë mbledhur më parë përmes qendrave të grumbullimit dhe riciklimit (zakonisht, me fokus te plastika, letra dhe kartoni, metalet dhe materialet inerte) për të minimizuar mbetjet nga mbetjet.

Së fundi, mekanizmat e parandalimit të mbetjeve shpesh ndryshojnë sipas llojit të mbetjeve. Disa shembuj të praktikave më të mira në lidhje me këtë qasje janë përfshirë në Aneksin C.

1. Politikat e menaxhimit të mbetjeve

Siç u shpjegua tashmë, kalimi në një sistem më të qëndrueshëm të menaxhimit të mbetjeve në nivel kombëtar fillon me parandalimin e mbetjeve. Pasi përcaktuam vizionin strategjik dhe objektivat e Planit për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve, kjo pjesë e Planit përcakton një sërë politikash dhe masash kombëtare në nivel të qeverisë qendrore, ku konteksti që do ta lejonte këtë është të përcaktuara. Në këtë mënyrë garantohet gjithashtu se autoritetet do t'i udhëheqin këto nisma, duke dhënë shembullin e tyre. Politikat që grupohen sipas fokusit të tyre janë si më poshtë:

Ndryshimi i sjelljes dhe edukimi

Ndryshimet e sjelljes mbështesin çdo aspekt të Planit për Parandalimin e Mbetjeve dhe pa mbështetjen e të gjithë sektorëve dhe qytetarëve, realizimi i synimeve strategjike nuk do të jetë i mundur. Të gjitha politikat kombëtare të renditura më poshtë kërkojnë ndryshim edukimi në sjellje në mënyrë që ndryshimi të jetë i suksesshëm.

- **Politika 1:** Qeveria të sigurojë burime për fushatë, t'i shpërndajë ato mes qytetarëve dhe t'i informojë ata për përfitimet e parandalimit të mbetjeve, përdorimit efikas të objekteve të riciklimit dhe mundësive të ripërdorimit, nëpërmjet qendrave të grumbullimit dhe riciklimit të mbetjeve të ngurta. Konceptet “Zero Waste” dhe “Economy Circular” do të shpjegohen si mekanizma për të parandaluar krijimin e mbetjeve.
- **Politika 2:** Qeveria do të përfshijë edukimin për reduktimin e mbetjeve në programet dhe politikat arsimore (duke përfshirë konceptet “Zero Waste” dhe “Economy Circular”).

- **Politika 3:** Qeveria do të mbështesë një sistem kompostimi në shtëpi.
- **Politika 4:** Qeveria do të përfshijë komunitetet në zbatimin dhe shpërndarjen e këtij Plani përmes një procesi aktivitetesh dhe angazhimi të vazhdueshëm, duke ofruar mbështetje për përfaqësuesit e sektorëve të ndryshëm të shoqërisë.
- **Politika 5:** Qeveria do të inkurajojë bizneset lokale të promovojnë ndryshimin e sjelljes për të parandaluar gjenerimin e mbetjeve
- **Politika 6:** Qeveria do të mbështesë masat dhe aktivitetet për parandalimin e krijimit të mbetjeve ushqimore mes bizneseve dhe amviseve.

Optimizimi dhe përgatitja për ripërdorim:

Menaxhim i mirëfilltë i kapaciteteve për ripërdorim ofrojnë punësim dhe mundësi për të mësuar aftësi të reja që mund të sjellin përfitime financiare, me fitime nga shitja e artikujve të riparuar dhe rinovuar. Këtu qëndron potenciali shtesë për vlerë më të madhe, përmes, për shembull, riparimit të objekteve, (elektronike etj.), për ripërdorimin e tyre (si p.sh. elektronika), duke krijuar kështu aftësi më të specializuara dhe duke forcuar kualifikimet e fuqisë punëtore.

- **Politika 7:** Qeveria do të rishikojë nismat ekzistuese për riparimin dhe ripërdorimin e artikujve për të ndihmuar në rritjen e shkallës së ripërdorimit të materialit në vend.
- **Politika 8:** Qeveria do të vendosë synime për përgatitjen për ripërdorimin e mobiljeve të grumbulluara dhe mbetjeve të pajisjeve elektrike dhe elektronike.
- **Politika 9:** Qeveria do të punojë me pushtetin vendor për të rritur dhurimin e artikujve që mund të ripërdoren, kudo që të jetë e mundur, nëpërmjet qendrave të riciklimit.
- **Politika 10:** Qeveria do të angazhohet për të çmontuar artikujt e një përdorimi në të gjitha ngjarjet publike që organizon dhe do të inkurajojë sistemet e depozitimit për të reduktuar mbetjet.
- **Politika 11:** Qeveria do të përpiqet për ripërdorimin e mobiljeve dhe pajisjeve të zyrës të pajisura me pajisjet e saj dhe në të ardhmen do të aplikojë dizajn modular në objektet e saj për përdorim më të gjatë të objekteve.

Grumbullimi i mbetjeve dhe vlera e materialeve të fituara:

Ekziston një potencial i madh që mbetjet e riciklueshme dhe organike të grumbullohen veçmas nga rrjedhat e mbetjeve të mbetura, në mënyrë që të grumbullohen më shumë rrjedha të veçanta, duke ofruar përfitime më të mëdha financiare për Qeverinë.

- **Politika 12:** Qeveria do të rregullojë futjen e sistemeve të veçanta të depozitimit të mbetjeve dhe do të rishikojë aktivitetet e Qendrave të Riciklimit për të maksimizuar sasinë e burimeve të grumbulluara që kanë një vlerë më të lartë.
- **Politika 13:** Qeveria do të prezantojë mekanizma për të kufizuar sasinë e mbetjeve të mbetura të grumbulluara në kontejnerë dhe qendra riciklimi me qëllim që të rritet ndjeshëm grumbullimi i materialeve organike dhe materialeve që mund të riciklohen më tej.
- **Politika 14:** Qeveria do t'i japë përparësi materialeve të cilësisë së lartë, të thata dhe të riciklueshme që janë të përshtatshme për përpunuesit vendas, në mënyrë që të ndihmojë inovacionin e biznesit për ripërdorim dhe prodhim.
- **Politika 15:** Qeveria do të përdorë një sërë mekanizmash për t'i dhënë përparësi parandalimit të përdorimit të mbetjeve ushqimore.

- **Politika 16:** Për të gjitha mbetjet ushqimore të mbetura, Qeveria do të rrisë përqindjen e ushqimit të tepërt të grumbulluar, i cili më tej do të grumbullohet dhe shpërndahej.
- **Politika 17:** Qeveria do të rrisë sasinë e materialeve të riciklueshme që nxirren nga mbetjet që shkojnë në vendgrumbullime dhe qendra riciklimi.
- **Politika 18:** Qeveria nuk do të lidhë kontrata që do të rezultojnë në rritje të sasive të mbetjeve të mbetura, gjë që do të minonte kapacitetin për të realizuar objektivat e saj për parandalimin e mbetjeve.
- **Politika 19:** Qeveria do të zhvillojë dhe zbatojë mekanizma për monitorimin e mbetjeve të mbetura nga prodhimi si dhe aktivitetet e riciklimit nga momenti i grumbullimit deri në destinacionin përfundimtar, për të garantuar transparencë dhe siguri se materialet do të menaxhohen në një mënyrë që do të ishte në përputhje me janë arritur objektivat për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve.

Blerjet e gjelbra:

Qeveria është një blerës i madh i shërbimeve dhe produkteve. Përfshirja e parimeve të prokurimit të gjelbër brenda këtyre aktiviteteve do të ndihmojë në zbutjen e ndikimeve të drejtpërdrejta dhe do të demonstrojë përkushtimin e qeverisë për parandalimin e mbetjeve. Për më tepër, përpara se të kryejë ndonjë prokurim, qeveria duhet së pari të shqyrtojë nëse prokurimi është vërtet i nevojshëm: për shembull, a mund të zvogëlohen artikujt e mobiljeve që prokurohen duke ripërdorur artikuj që mund të riparohen ose ripërdoren? Apo është e nevojshme të importohen pajisje IT të përdorura për administratën, të cilat kanë një jetëgjatësi të shkurtër dhe të sigurohen pajisje moderne që kanë jetëgjatësi më të madhe.

- **Politika 20:** Qeveria do të zgjerojë përdorimin e kritereve të prokurimit publik të gjelbër në të gjitha prokurimet, në mënyrë që të përfshijë parimet e parandalimit të mbetjeve dhe ekonomisë rrethore në të gjitha aktivitetet e saj.
- **Politika 21:** Qeveria do të përfshijë kriteret e gjelbra në sistemin e planifikimit dhe në ndërtimin e objekteve që zotëron. Gjithashtu do t'i kushtohet vëmendje përcaktimit të synimeve për ripërdorimin dhe riciklimin e mbetjeve inerte.

Mbështetja e bizneseve dhe inovacioneve në ekonominë rrethore

Inkurajimi i bizneseve anembanë Maqedonisë së Veriut që të bëhen qarkullues në aktivitetet e tyre kërkon komunikimin e përfitimeve që mund të ofrohen (shih më lart ku janë renditur politikat e ndryshimit të sjelljes) dhe mbështetjen e bizneseve për të kuptuar mundësitë e reja. Qeveria, duke punuar me organizatat, dhomat, në veçanti mund të mbështesë bizneset për të ecur drejt mënyrave të reja të punës. Megjithatë, sigurimi dhe menaxhimi i procesit të ndryshimit në bizneset operative mund të jetë një pengesë, veçanërisht për NVM-të.

- **Politika 22:** Qeveria do të ndërmarrë një rishikim strategjik të kapaciteteve të bizneseve për t'i përgatitur ato për ripërdorim dhe riciklim.
- **Politika 23:** Qeveria do të konsiderojë futjen e mekanizmave të këshillimit dhe financimit për bizneset lokale për t'i ndihmuar ata të lëvizin drejt modeleve të biznesit të ekonomisë rrethore.

- **Politika 24:** Qeveria do të inkorporojë parimet e prodhimit të reduktuar të mbetjeve (duke përfshirë parimin "Zero mbeturina" dhe "Ekonomia rrethore") në planet e saj të zhvillimit ekonomik dhe programet e mbështetjes së biznesit.
- **Politika 25:** Qeveria do të inkurajojë zhvillimin e tregjeve lokale për materialet ku objektet e përpunimit nuk ekzistojnë ose janë të pamjaftueshme.
- **Politika 26:** Qeveria do të mbështesë bizneset në rishpërndarjen e ushqimit të tepërt që është i mirë për t'u ngrënë.
- **Politika 27:** Qeveria do të kryejë një analizë të përbërjes së mbetjeve të mbetura nga familjet për të përcaktuar elementët përbërës dhe do të hartojë zgjidhjet e mundshme për menaxhimin e tyre sipas Planit të Parandalimit të Mbetjeve.

Matja e progresit

Përpara se të shqyrtohen aktivitetet dhe përgjegjësitë specifike sipas sektorëve, është e rëndësishme të njihet nevoja për të monitoruar progresin në zbatimin e Planit të Gjenerimit të Mbetjeve, në mënyrë që të matet ndikimi i politikave, rregulloreve dhe qasjeve të reja. Qëllimi është të kontrollohet nëse Plani është në përputhje dhe shkon në drejtim të realizimit të vizionit dhe qëllimeve të përcaktuara më sipër.

Një pikë kyçe fillestare është sasia dhe llojet e mbetjeve të krijuara për të përcaktuar një bazë ku mund të matet progresi. Po aq i rëndësishëm, por më i vështirë për t'u matur, është ndryshimi i zakoneve në familje, shkolla, biznese etj., në drejtim të kursimit të burimeve dhe rrjedhimisht reduktimit të prodhimit të mbetjeve. Megjithatë, në fund, ndikimi i zakoneve të ndryshuara do të bëhet i dukshëm, përmes sasive të reduktuara të mbetjeve, dhe ndërkohë do të mbështetemi në një sërë treguesish që mund të dëshmojnë drejtpërdrejt se sa një shoqëri krijon mbetje të panevojshme. Gjenerimi i mbetjeve, krahasuar me aktivitetin ekonomik, konsiderohet se ofron vlerësimin më të saktë për të matur parandalimin e mbetjeve. Treguesit e propozuar që duhet të zhvillohen dhe të përdoren në zbatimin e këtij Plani janë:

- Numri i fushatave dhe ngjarjeve mjedisore për të rritur ndërgjegjësimin e publikut
- Përqindja e popullsisë së arritur nga ngjarje dhe fushata të tilla
- Shitja e produkteve me etiketë ekologjike
- Përqindja e popullsisë që është e ndërgjegjshme dhe e përfshirë në aktivitetet e parandalimit të mbetjeve
- Sasia e mbetjeve totale të krijuara e shprehur në GDP/GDV (kg/€)
- Numri i organizatave që janë të përfshira në mënyrë aktive në aktivitetet e parandalimit të mbetjeve

Krahas kësaj, Plani do të mundësojë krijimin e masave të gjera dhe informuese për parandalimin e krijimit të mbetjeve, ripërdorimin e materialeve dhe, në përgjithësi, efikasitet më të madhe të burimeve. Në shumicën e rasteve, do të duhet të zhvillohen standarde për të krijuar objektiva numerike ambicioze, por të realizueshme.

Progresi në realizimin e objektivave të Planit të Parandalimit të Mbetjeve do të raportohet në baza vjetore bazuar në grupin e treguesve të rënë dakord. Ato janë përfshirë në Aneksin G. Duhet theksuar se këto janë në shtesë të masave dhe objektivave të reja të propozuara të listuara më sipër, të cilat do të prezantohen gjatë zbatimit të këtij Plani, për të maksimizuar efikasitetin.

Siç u tha më herët, parandalimi i suksesshëm i gjenerimit të mbetjeve kërkon angazhim dhe bashkëpunim ndërmjet të gjithë sektorëve. Seksionet që vijojnë propozojnë një sërë hapash dhe veprimesh konkrete sipas sektorëve për të ndihmuar në arritjen e kësaj.

Çfarë do të bëjë qeveria qendrore?

Qeveria qendrore është në një pozicion unik kur bëhet fjalë për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve. Ajo mund të jetë shembull për të tjerët duke ndryshuar praktikën, p.sh. në prokurimet dhe shërbimet publike, duke inkurajuar të tjerët të bëjnë të njëjtën gjë duke u ofruar këshilla, mbështetje dhe stimuj. Mund të krijojë gjithashtu një kuadër rregullator në mënyrë që masat për reduktimin e mbetjeve të bëhen përfundimisht norma e pranuar në të gjitha organizatat dhe familjet. Së fundi, në bashkëpunim me pushtetin vendor dhe bizneset, mund të krijojë programe për parandalimin e mbetjeve dhe të ndihmojë në krijimin e tregjeve të reja për të inkurajuar inovacionin e biznesit.

Gjatë zbatimit të Planit do të analizojmë dhe ku është e mundur do të zbatojmë një sërë masash për realizimin më të mirë të objektivave të planit. Për këtë qëllim, ne do të eksplorojmë praktikën më të mirë në të gjithë Evropën dhe më gjerë, dhe ku është e mundur, do të bashkëpunojmë me partnerët evropianë për të zhvilluar dhe testuar së bashku qasje për të adresuar më mirë sfidat e përbashkëta.

Në veçanti, Qeveria do të ndër marrë hapat e mëposhtëm:

- Përfshirja e palëve të interesuara, si komunat, organizatat joqeveritare dhe publiku, dhe kërkimi i mbështetjes dhe pjesëmarrjes aktive të tyre në një zbatim më të suksesshëm të Planit për parandalimin e gjenerimit të mbeturinave.
- Inkurajimi i zhvillimit dhe ndërtimit të infrastrukturës së re për trajtimin e mbetjeve.
- Promovimi dhe mbështetja e zhvillimit të mëtejshëm të sektorëve të riprodhimit dhe ripërdorimit.
- Inkurajimi i të ashtuquajturit prokurimi i gjelbër në organet e qeverisjes qendrore dhe inkurajimi i bashkive për të ndjekur këtë shembull.
- Asistencë në sigurimin e fondeve/granteve për organizata dhe komunitete të ndryshme për zhvillimin, testimin dhe promovimin e aktiviteteve për parandalimin e mbetjeve.
- Zhvillimi dhe mbështetja e projekteve pilot që do të demonstrojnë qëndrueshmërinë financiare dhe përfitimet mjedisore dhe sociale të aktiviteteve të reduktimit të mbetjeve.
- Zhvillimi i politikave eko-dizajn në sektorin e ndërtimit, së bashku me politika të reja për trajtimin dhe menaxhimin e mbetjeve të ndërtimit.

- Konceptimi dhe zbatimi i një sërë programesh gjithëpërfshirëse për edukimin dhe informimin në të gjitha nivelet e shoqërisë, përfshirë programet mbështetëse për familjet dhe shkollat. Kjo do të përfshijë rekrutimin e "pionierëve" vendas për të përhapur mesazhin dhe për të inkurajuar një pjesëmarrje më të gjerë.
- Shpërndani në mënyrë efektive mesazhe në lidhje me efikasitetin e burimeve dhe parandalimin e mbetjeve, duke përfshirë përmes internetit dhe mediave sociale, si dhe kanaleve më tradicionale të komunikimit.
- Në partneritet me sektorin e arsimit, zhvillimi i një programi aktiviteteve kërkimore-zhvillimi për teknologjitë e reja dhe masat për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve, duke marrë parasysh ndikimin e shoqërisë.
- Futja e një tarife (ose një tarifë më e lartë kur është e aplikueshme) për qeset plastike për të reduktuar përdorimin e vetëm të qeseve plastike në sektorin e shitjes me pakicë.
- Zbatimi i politikave të Përgjegjësisë së Zgjeruar të Prodhuesit (PZP) për të gjitha rrjedhat e mbetjeve në mënyrë që prodhuesit të mendojnë për ciklin e jetës së produkteve të tyre nga faza e projektimit deri në fund të jetëgjatësisë së produktit, që pason përdorimin e tij.
- Të shqyrtohet futja e një mekanizmi ligjor që do të prezantonte stimuj tatimorë për prodhuesit dhe shpërndarësit të cilët do të dhuronin ushqimin e mbetur të pashitur në rrjetin social për mbështetje dhe ndihmë.

Roli i vetëqeverisjes lokale

Në nivel të vetëqeverisjes lokale mund të shkaktohet ndërveprim dhe mbështetje edhe më e madhe me palët e interesuara vendore dhe qytetarët, për të shkaktuar ndryshime edhe më të dukshme dhe reale. Administrata lokale, e cila është më afër komunitetit, mund të ndihmojë shumë në ndryshimin e zakoneve dhe praktikave mjedisore për të arritur rezultate dhe aplikime të matshme dhe të dukshme. Më konkretisht, vetëqeverisja lokale do të marrë masat dhe hapat e mëposhtëm:

- Të udhëheqin me shembullin e vet duke ndryshuar praktikën dhe sjelljen e tyre, për ta kthyer parandalimin e gjenerimit të mbetjeve në një aktivitet krejtësisht të "zakonshëm" në nivel lokal.
- Të ndërtohet një rrjet organizatash vendore – bartëse të nismave të tilla që janë tashmë aktive në këtë fushë dhe aty ku është e mundur, krijimi i grupeve të punës për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve, të ngarkuara me hartimin dhe menaxhimin e zbatimit të një Plani vendor për parandalimin e krijimit të mbetjeve.
- Të përgatiten plane lokale për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve që janë në përputhje me mesazhin dhe udhëzimet e përgjithshme të Planit të Menaxhimit të Mbetjeve 2022-2031, dhe objektivat e tij.
- Zhvillimi i praktikave lokale të prokurimit të gjelbër gjatë blerjes së produkteve dhe shërbimeve në nivel komunal. Aty ku është e mundur, ato duhet të harmonizohen me praktikën e nivelit qendror ndërkohë që janë ende duke u përcaktuar.
- Analiza, dhe aty ku është e mundur, zbatimi (nëpërmjet iniciativave pilot) të opsioneve për grumbullimin dhe trajtimin e veçantë të mbetjeve të riciklueshme të thata, organike dhe ushqimore. Masat dhe aktivitetet e tilla duhet të harmonizohen me politikat dhe iniciativat kombëtare për zhvillimin e tregjeve.
- Puna me organizata joqeveritare dhe organe të tjera për të mbështetur dhe zhvilluar mundësi për ripërdorim/rinovim/riparim në nivel lokal.

- Zhvillimi dhe zbatimi i programeve për edukimin dhe informimi i popullatës lokale dhe subjekteve afariste për masat për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve. Aty ku është e mundur, këto duhet të lidhen ose të harmonizohen me nismat e udhëhequra nga qeveria qendrore për t'i dhënë një koherencë dhe qartësi edhe më të madhe mesazhit të përgjithshëm.
- Forcimi dhe mbështetja e nismave të ekonomisë qarkore lokale, duke përfshirë bashkëpunimin mes bizneseve, bizneseve me komunitetin dhe bashkëpunimin ndërmjet komuniteteve, me qëllim nxitjen e ndarjes së produkteve dhe pajisjeve, ripërdorimin, konvertimin e tyre, etj.

Roli i sektorit të arsimit:

Parandalimi i gjenerimit të mbetjeve kërkon ndryshime në sjellje dhe zgjidhje praktike. Prej këtu, në kalimin në një ekonomi rrethore me zero mbetje, rol kyç luan edhe sektori arsimor, ndaj mund të përdoren institucionet arsimore për të shpërndarë informacion rreth strategjisë. Sektori i arsimit luan një rol jetik këtu duke trajnuar fuqinë punëtore të nevojshme me njohuritë e nevojshme në fushën e ekonomisë rrethore, si rinovimi, riprodhimi dhe dizajni i produktit. Si pasojë, sektori i arsimit, përfshirë shkollat dhe universitetet, luan një rol kyç në këtë fushë.

Më konkretisht, sektori i arsimit ka një sërë potencialesh:

- Të udhëheqë me shembull, duke ndryshuar praktikën dhe sjelljet e veta brenda vetë organizatës, në mënyrë që parandalimi i mbetjeve të bëhet "biznes si zakonisht".
- Futja e lëndëve të detyrueshme në mësimdhënie për të inkorporuar informacione se si të parandalohet krijimi i mbeturinave në aktivitetet e rregullta arsimore dhe përshtatja e tyre në një kontekst më të gjerë social, ekonomik dhe mjedisor.
- Kryerja e kërkimeve mbi ndikimet sociale, ekonomike dhe mjedisore të masave të parandalimit të mbetjeve dhe ekonomisë rrethore, si dhe mënyrave për zgjidhjen e problemeve gjatë zbatimit të këtyre masave në të gjithë sektorët.
- Të konsiderohet futja e kualifikimeve profesionale si një mënyrë për të ngritur nivelet e aftësive ndërmjet bizneseve dhe organizatave të tjera.
- Në bashkëpunim me sektorin e biznesit, të identifikojmë aftësitë dhe kualifikimet e nevojshme profesionale në qasjen tonë ndaj ekonomisë rrethore dhe miratimin e programeve të trajnimit për masat për parandalimin e krijimit të mbetjeve, për të realizuar nevojat e identifikuara.

Roli i komunitetit të biznesit:

Komuniteti i biznesit do të inkurajohet të aplikojë "qasje dhe të menduarit të ciklit jetësor" për produktet dhe shërbimet, duke filluar të largohet nga modeli aktual linear. Shembuj të praktikave të mira do të paraqiten dhe promovohen për të frymëzuar të gjithë për të vepruar për prodhimin e reduktuar të mbetjeve përfaqësojnë gjithashtu një mundësi të re për sipërmarrësit dhe bizneset ekzistuese për të inovuar, nëpërmjet zhvillimit të produkteve dhe shërbimeve të reja, të cilat do të mbështesin drejtpërdrejt objektivat e Planit për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve.

Për operacionet ekzistuese të prodhimit, për shembull, ka opsione për t'i bërë ato më rrethore, duke përfshirë dizajnimin e produkteve për të zgjatur ciklin e jetës dhe duke lëvizur

drejt modeleve të konsumit që nuk bazohen në pronësinë e drejtpërdrejtë (duke përdorur modele me qira). Aktivitete të tjera të rëndësishme me potencial për të gjeneruar përfitime janë duke vënë theks më të madh në projektimin për ripërdorim, riciklueshmërinë si dhe shtrirjen për përmirësimin e efikasitetit të procesit dhe eliminimin e mbetjeve në prodhim.

Qasja ndaj ekonomisë rrethore ofron shumë mundësi edhe në ndërtim. Projektimi i ndërtesave të reja dhe zgjedhja e materialeve bazuar në konceptet e ekonomisë rrethore si qëndrueshmëria, çmontimi dhe fleksibiliteti mund t'i ndihmojnë ndërtesat dhe burimet të zgjasin për aq kohë sa të jetë e mundur. Në anën tjetër të spektrit, prishja selektive mund të çojë në rritjen e kursimeve përmes ripërdorimit të materialeve si strukturat prej druri dhe çeliku, ndarjen e mbetjeve dhe riciklimin me cilësi të lartë të komponentëve të përdorur në ndërtim.

Rëndësia e një qasjeje bashkëpunuese dhe të integruar për parandalimin e mbetjeve mund të ilustron nga fakti se, nëse qeveria dhe bashkitë janë në gjendje të gjenerojnë materiale të riciklueshme me cilësi të lartë nga grumbullimi i veçantë nga qendrat e riciklimit, do të ketë më shumë mundësi për bizneset ekzistuese dhe të reja, dhe sipërmarrësit për inovacion në përpunimin e këtyre materialeve në materiale ose produkte dytësore. Ky është veçanërisht rasti në lidhje me "rrjedhat problematike të mbetjeve" si bateritë, ndriçimi etj.

Iniciativat konkrete të sektorit të biznesit mund të jenë:

- Kryerja e një analize të situatës sipas aktiviteteve për sa i përket sasisë dhe llojit të mbetjeve, metodave novatore për reduktimin e tyre dhe vendosjes së objektivave për reduktimin e prodhimit të mbetjeve. Aty ku është e mundur, është e nevojshme të mendoni se si të eliminoni plotësisht mbeturinat tashmë gjatë vetë dizajnit të produktit.
- Udhëheqja me shembull, duke ndryshuar praktikën dhe sjelljen në organizatën tuaj në mënyrë që ta bëni parandalimin e mbetjeve një aktivitet "të përbashkët". Në këtë mënyrë "mesazhi" do të përcillet tek punonjësit, klientët dhe konsumatorët.
- Bashkëpunimi me organizata të tjera dhe komunitetin për reduktimin e mbetjeve
- Zhvillimi dhe zbatimi i përgjithshëm i udhëzimeve për konsumatorët në të cilat do të vihet theksi mbi parimet e prodhimit të reduktuar të mbetjeve dhe parimet e një ekonomie rrethore (rrethore).
- Aty ku është e mundur, adoptimi i modeleve të reja të biznesit si marrja me qira ose ndarja e pajisjeve ose automjeteve për të reduktuar sasinë e materialeve të mbeturinave.
- Kryerja e një auditimi të plotë të të gjitha materialeve të përdorura në prodhim (përfshirë paketimin) për të identifikuar substancat e dëmshme dhe zëvendësimin e tyre me materiale më pak të dëmshme.
- Gjetja dhe zbatimi i masave për të reduktuar sasinë e paketimit dhe materialeve të paketimit të përdorura gjatë transportit, ruajtjes dhe tregtimit të produktit në shitje me pakicë.
- Nëse është e mundur, dërgimi i produkteve në ambalazhe ose kontejnerë të kthyeshëm.
- Përdorimi i pajisjeve dhe mobiljeve të rinovuara të zyrës, nëse është e mundur.
- Kontrolli dhe menaxhimi i zinxhirëve të furnizimit për të parandaluar sa më shumë krijimin e mbetjeve në çdo fazë.

- Aty ku është e mundur, ushqimi i tepërt i cilësisë së mirë dhe i sigurt për t'u ngrënë duhet të devijohet, me ndihmën e organizatave humanitare, bankave ushqimore, etj., atje ku është e nevojshme.
- Me mbështetjen e qeverisë qendrore, të zhvillohen programe simbiozë industriale që përfshijnë dy ose më shumë kompani, dhe ku pjesa tjetër e prodhimit nga një proces përdoret për një proces tjetër prodhimi, në vend që të hidhet në deponi.

Roli i organizatave joqeveritare (OJQ):

Sektori i OJQ-ve mund të inkurajojë komunitetet dhe qytetarët që të zbatojnë sjelljen e tyre. Kjo qasje më pak formale mund të drejtohet paralelisht me nisma të ndryshme nga pushteti vendor dhe qendror për të arritur efektet më të mira. Aktivitetet e OJQ-ve mund të përfshijnë sistemet e ripranimit, programet e ndërgjegjësimit të publikut, etj. dhe përsëri, shembujt e praktikave më të mira duhet të identifikohen dhe promovohen si frymëzim dhe ide për të tjerët.

Organizatave joqeveritare mundet:

- Të udhëheqin me shembull, duke ndryshuar praktikën dhe sjelljen në organizatën e tyre në mënyrë që ta bëjnë parandalimin e mbetjeve një aktivitet "të përbashkët".
- Bashkëpunoni me organizatat lokale dhe qytetarët në nivel komuniteti për të stimuluar nisma kreative për të përhapur mesazhin e parandalimit të mbetjeve. Kjo përfshin punën me shkollat dhe grupet e komunitetit ose përmes mediave elektronike.
- Të bashkëpunojnë me OJQ të tjera nga Maqedonia e Veriut dhe më gjerë në Evropë, në mënyrë që mesazhi të bëhet edhe më i fortë dhe konsistent.
- Të bëjnë fushatë dhe të llojnë të gjitha palët e interesuara për të ndryshuar sjelljen dhe politikën e tyre në mënyrë të dukshme dhe efektive
- Për të mbështetur zhvillimin e projekteve për komunitetet me mbeturina zero, për shembull fshatrat që do të kompostojnë ose riparojnë produkte, ose iniciativat për të ripërdorur ose prodhuar produkte
- Mbështetja e shpërndarjes së ushqimeve të tepërta për familjet ose individët që kanë nevojë

Roli i qytetarëve/konsumatorëve:

Të gjithë ne mund dhe duhet të përfshihemi në parandalimin e gjenerimit të mbetjeve. Kjo nënkupton ndryshime në mënyrën se si blejmë, si zgjasim jetën e produkteve që blejmë dhe si reduktojmë sasinë e mbeturinave që hedhim.

Më konkretisht, ne mundemi:

- Të përdorim qese/çanta dhe enë të qëndrueshëm gjatë blerjeve.
- Të shmangni blerjen e produkteve që janë të paketuara individualisht për të zvogëluar sasinë e paketimit që sjellim në shtëpi.
- Të blejmë produkte të llojit sapun dhe produkte të tjera higjienike në formë koncentri.

- Për të blerë produkte me përmbajtje të ricikluar, ose produkte paketime të cilave mund të riciklohet.
- Kur është e mundur, blini produkte me shumicë ose produkte në ambalazhe të mëdha për të kursyer para dhe për të reduktuar mbeturinat.
- Të meren hapa të thjeshtë për të shmangur mbeturinat e ushqimit, për shembull, planifikoni blerjet tuaja paraprakisht dhe blini vetëm atë që është e nevojshme.
- Përdorimi i një kutie ose qese të ripërdorshme për paketimin e ushqimeve, duke eliminuar nevojën për paketim njëpërdorimësh
- Nëse është e mundur dhe e zbatueshme, të kompostojmë mbetjet organike dhe ushqimore në shtëpitë tona.
- Pjesë të veshjeve, mobiljeve, produkteve elektrike etj. që janë të përdorshme dhe ne nuk i përdorim ato, për t'u shitur ose dhuruar për qëllime humanitare ose për dyqane për produkte të përdorura për të zgjatur jetën e tyre të dobishme dhe për të zvogëluar sasinë e mbeturinave
- Të gjithë të mendojmë blerjen e rrobave, sendeve dhe pajisjeve shtëpiake në dyqanet për produkte të përdorura.
- Kurdoherë që është e mundur, përpara se të hidhni dhe zëvendësoni një pajisje ose send që është dëmtuar, përpiquni ta riparoni atë.

1. Përmbledhje dhe përfundime

Plani për parandalimin e mbeturinave 2018-2024 është plani i parë i këtij lloji në Republikën e Maqedonisë. Prej aty, ai ishte projektuar për të siguruar mbështetje nga të gjitha palët e interesuara dhe nga vetë qytetarët. Duke stimuluar bizneset që të mendojnë për reduktimin e sasisë së ambalazheve për produktet e tyre, qëllimi është të reduktojmë ndikimin negativ që mbetjet kanë në shëndetin tonë, komunitetin lokal dhe global.

Zgjidhjet janë komplekse dhe mbulojnë një gamë të gjerë masash: nga rregullatore dhe politike të blerjet inteligjente nga konsumatorët dhe të gjithë palët e tjera të interesuara. Vetëm përmes aktiviteteve të përbashkëta dhe ndihmës së ndërsjellë do të arrijmë rezultate më të mira sesa nëse bëjmë vetëm përpjekje individuale. Shpresojmë që Plani të shërbejë si bazë për shumë modele inovative të bashkëpunimit që synojnë synimin e përbashkët të reduktimit të prodhimit të mbetjeve.

Parandalimi i mbetjeve ofron gjithashtu mundësi të shumta ekonomike për komunitetin e biznesit dhe kompanitë e reja në përpjekjet tona për të krijuar materiale të reja, procese të reja prodhimi dhe teknologji të reja për të parandaluar mbetjet. Potenciali kreativ do të nxisë nevojën për aftësi dhe njohuri të reja në shkolla ndërsa ne përgatisim gjenerata të reja për nevojat e ardhshme të shoqërisë dhe biznesit. Kështu do të hapen vende të reja pune në një sërë aktivitetesh teknike dhe profesionale.

Për realizimin e qëllimeve të rëndësishme të Planit për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve, çdo organizatë dhe palë e interesuar ka rolin e vet në të, që nga organet e administratës e deri te subjektet afariste dhe vetë qytetarët. Nga kjo varet e ardhmja e të gjithëve ne.

1. Dispozitat përfundimtare

Ky Plan për parandalimin e mbeturinave në Republikës e Maqedonisë së Veriut për periudhën 2022-2027 hyn në fuqi me publikimin e tij në ueb faqen e Ministrisë së Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor.

Nr. _____
Shkup, _____ viti 2022

MINISTËR
Naser Nuredini

Shtojcat

Shtojca A – Detyrimet sipas Direktivës Kornizë të Rishikuar të Mbetjeve

Sipas nenit 29 të Direktivës Kornizë të Mbetjeve, Shtetet Anëtare kanë detyrimin të:

- Vërtetojnë programe për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve
- Bëjnë vlerësim të masave ekzistuese në nivel kombëtar për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve
- I përcaktojnë synimet kombëtare për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve
- Vlerësimi i përshtatshmërisë së strategjive në programin kombëtar për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve
- Ti marrin masat e duhura për të nxitur ripërdorimin e produkteve
- Të mbështesë krijimin dhe zhvillimin e rrjeteve të ripërdorimit dhe riparimit të produktit, si dhe kriteret e prokurimit publik dhe objektivat sasiorë për ripërdorimin dhe përdorimin e produktit
- Përcaktimi i parametrave cilësorë ose sasiorë të masave për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve.
- Përcaktimi i qëllimeve dhe treguesve, nëse është e përshtatshme, për monitorimin dhe vlerësimin e suksesit të masave për parandalimin e mbetjeve dhe progresin e arritur në atë drejtim

Shtojca B – Fushëveprimi dhe përkufizimet

Materiali	Qasje për parandalimin e gjenerimit të mbetjeve
Letër	<p>Zyrë e cila nuk përdora letra – duke përdorur më shumë email, dokumente të skanuara dhe shpërndarje dhe kopjim elektronik.</p> <p>Printim i dyanshëm ose duke përdorur letër shkrimi të përdorur.</p> <p>Formularët dixhitalë – plotësimi dhe dorëzimi i tyre elektronik.</p> <p>Blerja e letrës së ricikluar me një përmbajtje më të lartë të ricikluar</p> <p>Me këto shembuj për kursim të letrës duhet të udhëhiqen zyrat e pushtetit qendror dhe lokal, institucionet arsimore etj.</p>
Qeset plastike	<p>Pagesë për qeset plastike -</p> <p>Përdorimi i "qeseve/çanta të përhershme" - të cilat konsumatorët i përdorin vazhdimisht kur bëjnë blerje.</p>
Paketimi (tjetër)	<p>Masa inovative nga prodhuesit në drejtim të reduktimit të sasisë së paketimit dhe, kur është e mundur, përdorimit të paketimit të kthyeshëm.</p> <p>Sistemi i përgjegjësisë së zgjeruar të prodhuesit.</p> <p>Blerje inteligjente – blerja e produkteve që kanë paketimin më të vogël dhe më ekologjik.</p> <p>Blerja me shumicë ose produkte në paketim më të madh - më shumë sasi me paketim më të vogël.</p> <p>Blerja në enë ose ambalazhe të kthyeshme, ose ambalazhe që mund të ripërdoren, etj.</p>
Plastikë (duke përfshirë shisheet)	<p>Industria po redukton përmbajtjen plastike si të produkteve ashtu edhe të paketimit.</p> <p>Prodhimi dhe përdorimi i shisheve/enëve të pijeve të rimbushshme/ripërdorshme në vend të blerjes së enëve me përdorim të vetëm</p> <p>Blerja e lëngjeve në paketim me shumicë ose në ambalazhim më të madh</p> <p>Reduktimi i përmbajtjes së rrezikshme të plastikës nga ana e prodhuesit</p>
Metalet (përfshirë kanaçet për pije)	<p>Grumbullimi dhe prodhimi në të cilin përdoret edhe skrap</p> <p>Ripërdorimi i enëve metalike etj.</p>
Tekstil	<p>Përdorimi i materialit të mbetur për qëllime edukative/artizanale</p> <p>Mënyra kreative për të ripërdorur produktet</p> <p>Prerje e optimizuar gjatë procesit të prodhimit për të reduktuar sasinë e tekstit të mbetur</p> <p>"Çanta të përhershme" duhet të prodhohen nga tekstilet e ricikluara</p> <p>Shitore për veshje të përdorura / qëllime bamirësie për shitje / dhurojnë ose blerjen e roba të përdorura</p>

Vajra	Prodhimi i bionaftës dhe përdorimi i kësaj lënde djegëse në flota në sektorin publik dhe subjektet afariste Pushteti qendror dhe lokal, institucionet arsimore etj., duhet të japin shembull
Qelqi	Ripërdorimi i enëve Riprodhimi i enëve ose produkteve të tjera në të cilat përdoret edhe mbeturina nga qelqi
Produktet elektrike	Blerje inteligjente – blerja e produkteve me cilësi më të mirë, pajisje më të qëndrueshme. Riparimi i produkteve për një jetë më të gjatë të pajisjeve. Ndarja me të tjerët (bashkëqytetarë, subjekte biznesi) të pajisjeve që përdoren më pak. Iniciativa për hapjen e "bibliotekave tematike" me qëllim të huazimit dhe jo blerjes së pajisjeve që janë më pak të nevojshme. Dyqane pajisjesh të përdorura për shitje ose dhurim, për bamiresi.
Yshqim	Blerje inteligjente – planifikimi përpara, ngrirja ose konservimi i tepërt. Dhurimi në bankat e ushqimit për të ofruar ushqim të sigurt dhe cilësor për bamirësi etj.

SHTOJCA C: Matja e progresit – treguesit dhe objektivat

Treguesi	Drejtimi i preferuar i lëvizjes	Drejtimit specifik	Përparim
Emetimet ekuivalente të dioksidit të karbonit nga menaxhimi dhe riciklimi i mbetjeve (ton)	↓		
Mbetjet nga amviset për kokë banori pas ripërdorimit, riciklimit dhe aktiviteteve të kompostimit (kg)	↓		
Ripërdorimi në amvisëri, riciklimi dhe kompostimi (%)			
Rritja e sasisë së mbetjeve sipas llojit (mbetje komunale, tregtare, industriale, inerte si dhe ndërtimore (ton)	↓		
Përpunimi i mbetjeve komunale (%)	↑		
Mbetjet që ripërdoren, riciklohen ose kompostohen nga fraksionet kryesore (mbetje komunale, tregtare, industriale, inerte dhe mbetje ndërtimi (%)	↑		
Energjia e përftuar nga mbetjet (e shprehur në ekuivalentin e naftës në ton)	↑		
Mbetjet e depozituara - (gjithsej dhe sipas llojeve kryesore - mbetje komunale, tregtare dhe industriale, inerte dhe mbetje ndërtimore)	↓		
Totali i mbetjeve jokomunale/joinerte të deponuara (ton)	↓		
Mbetjet komunale të biodegradueshme të depozituara (ton)	↓		
Rritja e sasisë së mbetjeve të rrezikshme (ton)	↓		
Mbetjet e rrezikshme të ricikluara/përpunuara (%)			
Incidente më serioze të ndotjes të shkaktuara nga mbeturinat (sipas llojit – të tokës, ajrit dhe ujit)	↓		

Nivelet e mbetjeve të hedhura ilegalisht dhe aktivitete të tjera të paligjshme të lidhura me mbetjet	↓		
Ndërgjegjësimi i publikut për riciklimin (% e ricikluesve që punojnë për këtë çështje)	↑		